
IN MEMORIAM

GRÁNICZ ISTVÁN
(1946–2016)

A XX. századi orosz irodalom szakértője volt, s különös alaposággal kutatta az orosz formalizmus utóéletét, újabb variánsait. Összefoglaló műve erről *A nyelvészeti poétika útjai és lehetőségei* (Balassi Kiadó, Budapest, 2002). A tartui–moszkvai szemiotikai iskolát a magyarországi befogadás felől áttekintő munkája pedig arra érdemesült, hogy az oroszországi strukturalizmus legrangosabb könyvkiadójánál jelent meg: Тартуско-московская семиотическая школа (взгляд из Венгрии), (*История, воспоминания, размышления*) [„A tartui–moszkvai szemiotikai iskola. (Pillantás Magyarországról.) (Története, visszaemlékezések, töprengések)]. Москва, Школа „Языки русской культуры”, 1998, 309–339.)

Az irodalomkutatás jelentős szakterületeit és irányzatait bemutató *Helikon*-számok közül többnek ő volt a szerkesztője: Kutatási irányok az 1920-as évek szovjet irodalomtudományában (1978/1–2) – Hlebnjikov és az orosz avantgárd (1987/4) – Elsikkasztott orosz irodalom (1993/2–3) – Hermeneutika az orosz századelőn (1997/3). *Anyégin*-kiadását a kritika szerint „nagyyszerű szerkesztés”.

(<http://beszelo.c3.hu/cikkek/igy-gondozd-a-szoveget> – Utolsó belépés: 2016. 04. 01.) jellemzi: *Alekszandr Puskin: Jevgenyij Anyégin*. (Budapest, Matúra klasszikusok, IKON, 1992). Minden alkalommal nagy figyelmet keltettek kuriózumértékű közleményei: Profizmus? – Távol (áll) Moszkvától (*Helikon*, 1992/2, 283–292) – „A kéziratok – ha kiadják őket – nem égnék el” (*Helikon*, 1993/2–3, 155–160). – Borisz Paszternak Nobel-díja és kizárása a Szovjet Írószövetségből (*Helikon*, 1993/2–3, 329–339) – Andrej Szinyavszkij és Julij Danyiel pere (*Helikon*, 1993/2–3, 349–356).

Az Irodalomtudományi Intézet Irodalomelméleti Osztályának volt a tagja. Munkássága elősegítette, hogy azok a viták, amelyek az Osztály égisze alatt indultak az irodalomkutatás és az irodalom korszerűsége érdekében, filológiai megalapozottak legyenek, különösen, ami a vitatott álláspontok szovjetunióbeli hátterét jelentette. (A viták szintje persze nem mindig volt tisztán elméleti. Együtt vettünk részt egy leningrádi vitán, ahol egy bolgár kolléga kárhóztatta, hogy Zsdánov tanításait Zsdánov városában vonjuk kétségbe.)

Évtizedeken át közvetlenül járult hozzá ismereteivel az Intézet nemzetközi tudománypolitikájához, kapcsolatainak kiépítéséhez. Írásai, publikációi a szakma számára fenntartják emlékét, de az a jelentős rész, amelyet az Intézet és a hazai tudományosság képviselőjében vállalt, csak akkor kaphatna kellő hangsúlyt, ha

sor kerülne az Intézet nemzetközi eredményességének részletes feltárására. Az Intézet archívumában sincs ehhez kellően artikulált anyag, hiszen ennek a tevékenységnek legkritikusabb részére a szóbeliség jellemző. Az Intézet vezetői kezdetől fogva nagy határozottsággal építették ki az Intézet nemzetközi kapcsolatait, mindenekelőtt a „nyugatiakat”. Ehhez – még a nyolcvanas években is – kellő elszántságra és taktikai érzékre volt szükség. Az eredményesség egyik jele, hogy az AILC/ICLA (a Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaság) az idők folyamán kétszer is magyar elnököt választott magának három-három éves ciklusra: Sőtér Istvánt (1970–73), majd Vajda György Mihályt (1982–85). Az Intézet arra törekedett, hogy a Szovjetunióban az igazi tudósokkal tartson fel termékeny kapcsolatot. Gránicz István ebben megbízható segítség volt. Jól tudta értékelni a szovjet kollégák tudományos súlyát, tekintélyét, így az Intézet vezetése mindig jól értesült, s mindig tudta, kikkel lehet és kell elmélyíteni az együttműködést.

Az Intézet nemzetközi tekintélye kimagasló volt a szovjet blokkban működő irodalomkutató intézmények körében. Ez olyan látszólag apró ügyekben is megmutatkozott, amiknek a jelentőségét ma már nemigen lehet értékelni. Az AILC 1991-ben tartott tokiói kongresszusának egyik szünetében kért meg Milan V. Dimić kanadai professzor, hogy Magyarországra visszatérve tudassam intézeti kollégáimmal köszönetét, mert annak idején el tudták érni a jugoszláv kormánytól, hogy garantálja zavartalan részvételét a nemzetközi társaság 1976-os belgrádi kongresszusán. (Akkoriban ő még jugoszláv disszidensnek számított.) A nyolcvanas években történt, hogy Gránicz Istvánon keresztül kérte egy szovjet kolléga, hogy intézeti meghívással tegyük lehetővé nyugatra távozását. (Korábban így Klaniczay Tibor segített ki Svájcba egy szovjet tudóst.) Felkészültünk Pistával az akcióra, de a kolléga már Japánból köszönte meg segítőkészségünket.

Nehéz elképzelni, milyen lelki gondokat, beleértve tényleges egzisztenciális félelmet is, okozhatott nem egy intézeti elgondolás vagy manőver Pistának. Számára alighanem természetesnek tűnt, hogy mindez együtt jár azzal a tudományterülettel, amelybe beledolgozta magát, amely eltette, s amely számos kimagasló példával ösztönözte arra, hogy nehéz körülmények között is megőrizze emberi tartását, méltóságát.

SZILI JÓZSEF

TARTALOM

Az addikció kulturális és kritikai elméletei

TANULMÁNYOK

TIMÁR ANDREA: Az addikció kulturális és kritikai elméletei	3
JACQUES DERRIDA: A drogok retorikája (Fordította: <i>Timár Andrea</i>)	17
VIRGINIA BERRIDGE – EDWARD GIFFITH: Az ópium és a nép: ópiumfogyasztás a XIX. századi Angliában (Fordította: <i>Vásári Melinda</i>)	24
EVE SEDGWICK: Az akarat kórságai (Fordította: <i>Jászay Dorottya</i>)	27
BARRY MILLIGAN: Ópium, avagy brit identitás és fertőző Kelet (Fordította: <i>Gyuris Kata</i>)	37
PAUL YOUNGQUIST: Rossz szokások (Fordította: <i>Jásdi András</i>)	43
TIMÁR ANDREA: A függő mint „traumatofil típus”: modernitás és addikció Samuel Taylor Coleridge és Walter Benjamin írásaiban (Fordította: <i>Hamerli Nikolett</i>)	58
ELISSA MARDER: Trauma, függőség és temporális bulimia a <i>Bovaryné</i> ben (Fordította: <i>Tamás Péter</i>)	72
GERDA REITH: A játék tapasztalata (Fordította: <i>Kiss Kristóf</i>)	87
HELEN KEANE: Dohányzás, függőség és időteremtés (Fordította: <i>Vásári Melinda</i>)	110
LORRAINE GREAVES: Füstfüggöny – a nők dohányzásának kulturális jelentése (Fordította: <i>Szép Eszter</i>)	122

KÖNYVEK

ANDREA TIMÁR: A Modern Coleridge: Cultivation, Addiction, Habit / FOGARASI GYÖRGY	131
HOVÁNYI MÁRTON: Prophetic Counterparts in <i>The Brothers Karamazov</i> . A Comparative Literature Monograph / ZIMMERMANN GERDA	133
EWA M. THOMPSON: A birodalom trubadúrjai – Az orosz irodalom és a kolonializmus / KIS ORSOLYA	134

IN MEMORIAM

SZILI JÓZSEF: Gránicz István (1946–2016)	137
--	-----

CONTENTS

Cultural Theories of Addiction

STUDIES

ANDREA TIMÁR: Cultural Theories of Addiction	3
JACQUES DERRIDA: The Rhetoric of Drugs (Translated by <i>Andrea Timár</i>)	17
VIRGINIA BERRIDGE – EDWARD GIFFITH: from <i>Opium and the People</i> (Translated by <i>Melinda Vásári</i>)	24
EVE SEDGWICK: Epidemics of the Will (Translated by <i>Dorottya Jászay</i>)	27
BARRY MILLIGAN: Opium, or the Oriental Infection of British Identity (Translated by <i>Kata Gyuris</i>)	37
PAUL YOUNGQUIST: Bad Habits (Translated by <i>András Jásdi</i>)	43
ANDREA TIMÁR: The Addict as „traumatophile type”: Modernity and Addiction in the Writings of S. T. Coleridge (Translated by <i>Nikolett Hamerli</i>)	58
ELISSA MARDER: Trauma, Addiction, and Temporal Bulimia in <i>Madame Bovary</i> (Translated by <i>Péter Tamás</i>)	72
GERDA REITH: The Experience of Play (Translated by <i>Kristóf Kiss</i>)	87
HELEN KEANE: Smoking, Addiction, and the Making of Time (Translated by <i>Melinda Vásári</i>)	110
LORRAINE GREAVES: Smoke Screen. The Cultural meaning of Women’s Smoking (Translated by <i>Eszter Szép</i>)	122

BOOKS

IN MEMORIAM

SOMMAIRE

Les théories culturelles et critiques de l'addiction

ÉTUDES

ANDREA TIMÁR: Les théories culturelles et critiques de l'addiction	3
JACQUES DERRIDA: Rhétorique de la drogue (Traduit par <i>Andrea Timár</i>)	17
VIRGINIA BERRIDGE – EDWARD GIFFITH: L'opium et le peuple : la consommation de l'opium dans l'Angleterre du XIXe siècle. Introduction (Traduit par <i>Melinda Vásári</i>)	24
EVE SEDGWICK: Les maux de la volonté (Traduit par <i>Dorottya Jászay</i>)	27
BARRY MILLIGAN: L'opium ou l'identité britannique et l'Est contagieux (Traduit par <i>Kata Gyuris</i>)	37
PAUL YOUNGQUIST: Les mauvaises habitudes (Traduit par <i>András Jásdi</i>)	43
ANDREA TIMÁR: L'addict comme „type traumatophile” : modernité et l'addiction dans les écrits de Samuel Taylor Coleridge et de Walter Benjamin (Traduit par <i>Nikolett Hamerli</i>)	58
ELISSA MARDER: Traumatisme, addiction et boulimie temporelle dans <i>Madame Bovary</i> (Traduit par <i>Péter Tamás</i>)	72
GERDA REITH: L'expérience du jeu (Traduit par <i>Kristóf Kiss</i>)	87
HELEN KEANE: Fumer, addiction et création du temps (Traduit par <i>Melinda Vásári</i>)	110
LORRAINE GREAVES: Le Rideau de fumée – le sens culturel du fumer des femmes (Traduit par <i>Eszter Szép</i>)	122

LIVRES

IN MEMORIAM

HELIKON
IRODALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

1955–1962

Vegyes tartalmú számok

1963

1. sz. A komplex összehasonlító kutatások elvi kérdései
2. sz. Nemzetközi Összehasonlító Konferencia (Budapest, 1962.)
3. sz. Amerikai prózairodalom
4. sz. Viták a realizmusról

1964

1. sz. Az összehasonlító irodalomtudomány nemzetközi szemléje
- 2–3. sz. A kelet-európai avantgárd
4. sz. Shakespeare-évforduló (vegyes szám)

1965

1. sz. Mai világirodalmi mozgalmak és irányok
2. sz. A szocialista realizmus kérdéseiről
3. sz. Nacionalizmus és kozmopolitizmus; eredetiség – utánzás – hatás fogalmai (Az AILC IV. Kongresszusa – Fribourg, 1964. – előadásából)
4. sz. A kelet-európai összehasonlító irodalomtörténet kérdései

1966

- 1–2. sz. Irányzatok és csoportok az 1920–30-as évek szovjet irodalmában
3. sz. Esmék és művek a modern polgári irodalomban
4. sz. Irodalom és szociológia

1967

1. sz. Irodalom és folklór
2. sz. Pártosság, elkötelezettség, elkötelezetlenség
- 3–4. sz. A szovjet irodalomtudomány legújabb eredményeiből

1968

1. sz. A strukturalizmusról
2. sz. Az irodalmi irányzatok mint nemzetközi jelenségek (Az AILC V. Kongresszusa – Belgrád, 1967. – anyagából)
- 3–4. sz. Az irodalom és a társzművészetek

1969

1. sz. Kelet-európai irodalmak a századfordulón
2. sz. Művészet – tömegkultúra – irodalom
- 3–4. sz. A számítógépek és a humán tudományok (vegyes szám)

1970

1. sz. A Fekete-Afrika irodalmáról
2. sz. Irodalom és összehasonlító módszer (vegyes szám)
- 3–4. sz. Modern stilisztika

1971

1. sz. Irodalom és társadalom (AILC VI. Kongresszus. Bordeaux, 1970)
2. sz. Irodalomelméleti viták Franciaországban
- 3–4. sz. A közép-európai humanizmus kérdései (Sopron, 1971)

1972

1. sz. Science fiction (a műfaj esztétikai és poétikai kérdései)
2. sz. Klasszikusaink és Európa
- 3–4. sz. A szocialista országok irodalmának másfél évtizede

- 1973
1. sz. Műelemzés és műfajelmélet (vegyes szám)
 - 2–3. sz. Irodalomtudomány és szemiotika
 4. sz. A XVIII. század és a felvilágosodás irodalma
- 1974
1. sz. Az AILC kanadai kongresszusa (Montreal, 1973. augusztus 13–19.)
 2. sz. Az elsüllyedt kultúrák irodalma
 - 3–4. sz. Modern poétika
- 1975
1. sz. Irodalom, világirodalom, nemzeti irodalom
 2. sz. Az újabb Délkelet-Európa-kutatások
 - 3–4. sz. Az európai romantika
- 1976
1. sz. Szubkultúra és underground
 - 2–3. sz. Irodalom és irodalomtörténet Ausztriában
 4. sz. Tudomány-e az irodalomtudomány?
- 1977
1. sz. A retorika újjászületése
 2. sz. Az AILC VIII., budapesti kongresszusa (1976. augusztus 12–17.)
Különböző kultúrákban eredő irodalmak kapcsoltai a XX. században
 3. sz. Az AILC VIII., budapesti kongresszusa.
Összehasonlító irodalomtudomány és irodalomelmélet
 4. sz. A budai Egyetemi Nyomda szerepe a kelet-európai népek társadalmi,
kulturális és politikai fejlődésében (1777–1848)
Budapest, 1977. szeptember 5–8.
- 1978
- 1–2. sz. Kutatási irányok a 20-as évek szovjet irodalomtudományában
 3. sz. Érték és társadalom. Transzgresszív elemzések
 4. sz. Új magyar világirodalom-történet
- 1979
- 1–2. sz. Az ázsiai népek irodalma
 3. sz. A jugoszláv népek irodalma
 4. sz. Az egyéni és a kollektív a nyelvben és az irodalomban
(FILLM XIV. Kongresszus, Aix-en-Provence, 1978)
- 1980
- 1–2. sz. Recepciókutatás és befogadásesztétika
 - 3–4. sz. Az orosz szimbolizmus
- 1981
1. sz. Az irodalom klasszikus modelljei – Az irodalom és a társművészetek –
A regény fejlődése
 - 2–3. sz. Régi és új hermeneutika
 4. sz. Irodalom és felvilágosodás
- 1982
1. sz. A Vormärz-irodalom és néhány magyar vonatkozása
 - 2–3. sz. Új kutatási irányok a szovjet irodalomtudományban
 4. sz. Művelődéstörténet és Kelet-Európa
- 1983
1. sz. Az AILC X. Kongresszusa
 2. sz. Irodalomelmélet és beszédaktus-elmélet
 - 3–4. sz. Irányzatok a mai francia irodalomtudományban

1984

- 1. sz. Polémiák a francia forradalom előtt
- 2 – 4. sz. Svájci népeinek irodalma – svájci irodalom?

1985

- 1. sz. A FILLM budapesti kongresszusa – A polonisztika Magyarországon
- 2 – 4. sz. Az olasz irodalomtudomány napjainkban

1986

- 1 – 2. sz. A műfordítás távlatai
- 3 – 4. sz. Szájhagyományok és irodalom a mai Afrikában

1987

- 1 – 3. sz. A posztmodern amerikai irodalom
- 4. sz. Hlebnyikov és az orosz avantgárd

1988

- 1 – 2. sz. Kanadai irodalmak
- 3 – 4. sz. A stilisztika útjai és lehetőségei

1989

- 1. sz. Az empirikus irodalomtudomány elmélete
- 2. sz. A felvilágosodás és nemzeti fejlődés
(A budapesti Nemzetközi Felvilágosodás Kongresszus anyagából)
- 3 – 4. sz. A szövegkiadás új elmélete és gyakorlata: a szövegek keletkezés-kritikája

1990

- 1. sz. A mai nemzetközi folklorisztika
- 2 – 3. sz. Irodalom és pszichoanalízis
- 4. sz. A jelentésteremtő metafora

1991

- 1 – 2. sz. A biedermeier kora – nálunk és Európában
- 3 – 4. sz. Hagyomány és modernizáció a mai kínai kultúrában

1992

- 1. sz. A frankofon irodalmak sajátosságai
- 2. sz. Profizmus az irodalomtudományban
- 3 – 4. sz. A Név hatalma

1993

- 1. sz. A konstruktivista irodalomtudomány
- 2 – 3. sz. Elsikkasztott orosz irodalom
- 4. sz. A mai lengyel irodalomtudomány

1994

- 1 – 2. sz. Az amerikai dekonstrukció
- 3. sz. A kortárs olasz irodalom
- 4. sz. Feminista nézőpont az irodalomtudományban

1995

- 1 – 2. sz. Posztszemiotika. A szubjektum-elméletek és a mai irodalomtudomány
- 3. sz. A stílus diszkurzív elmélete
- 4. sz. Rendszerelvű irodalomtudomány

1996

- 1 – 2. sz. Intertextualitás
- 3. sz. Újraegyesült Németország – egységes német irodalom?
- 4. sz. A posztkoloniális művelődésemélet

- 1997
- 1 – 2. sz. A félmúlt klasszikusai
 - 3. sz. Hermeneutika az orosz századelőn
 - 4. sz. A lehetséges világok poétikája
- 1998
- 1 – 2. sz. Az újhistorizmus
 - 3. sz. Kánonok a kis népek irodalmában
 - 4. sz. Textológia vagy textológiák?
- 1999
- 1 – 2. sz. A szó poétikája
 - 3. sz. Latin-amerikai irodalomelmélet
 - 4. sz. Kulturális antropológia és irodalomtudomány
- 2000
- 1 – 2. sz. A romantika tétjei
 - 3. sz. A korszakok alakzatai
 - 4. sz. (Új) filológia
- 2001
- 1. sz. Változatok a dialógusra
 - 2 – 3. sz. Dante a XX. században
 - 4. sz. Az interpretáció érvényessége
- 2002
- 1 – 2. sz. A *Poétika* újraolvasása
 - 3. sz. Autobiográfia-kutatás
 - 4. sz. A multikulturalizmus esztétikája
- 2003
- 1 – 2. sz. A minimalizmus
 - 3. sz. Mikrotörténetírás
 - 4. sz. Kísérleti irodalom
- 2004
- 1 – 2. sz. Petrarca: hermeneutika és írói személyiség
 - 3. sz. A hipertext
 - 4. sz. Wittgenstein poétikája
- 2005
- 1 – 2. sz. A kritikai kultúrakutatás
 - 3. sz. Régi az újban
 - 4. sz. Vico körei
- 2006
- 1 – 2. sz. Kritikai szubjektivizmus
 - 3. sz. Frege aktualitása
 - 4. sz. Relevancia
- 2007
- 1 – 2. sz. Alteritás, poétika, filozófia
 - 3. sz. Ökokritika
 - 4. sz. Etikai kritika
- 2008
- 1. sz. A második olvasat
 - 2 – 3. sz. A közvetítés poétikája
 - 4. sz. Az autonómia új esélyei

2009

- 1 – 2. sz. Eszmetörténet és irodalomtudomány
- 3. sz. Szimbólum- és allegóriaelméletek
- 4. sz. A jövőbelátás poétikái

2010

- 1 – 2. sz. Térpoétika
- 3. sz. A félre-értelmezett futurizmus
- 4. sz. A szerző poétikája

2011

- 1 – 2. sz. Testírás
- 3. sz. Meghekkelt valóságok
- 4. sz. Új gazdasági kritika

2012

- 1 – 2. sz. A Helikon repertórium 1955–2011
- 3 – 4. sz. Boccaccio 700

2013

- 1. sz. Narratív design
- 2. sz. Kognitív irodalomtudomány
- 3. sz. Corpus alienum
- 4. sz. Esztétika és politika

2014

- 1. sz. Cseh dekadencia
- 2. sz. Funkció történet és kontextuális-kulturális narratológia
- 3. sz. Az archívumok elméletei
- 4. sz. Komparatiztikai kutatások az ezredfordulón

2015

- 1. sz. A kreatív írás-oktatás és a kortárs amerikai próza
- 2. sz. Transznacionális perspektívák az irodalomtudományban
- 3. sz. Horatius *Ars poetica*ja
- 4. sz. Az ólomévek kultúrája és utóélete – A terrorizmus az olasz művészetekben és irodalomban

HU ISSN 0017-999X

MTA

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

**Irodalomtudományi
Intézet**

Kiadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Irodalomtudományi Intézet

Felelős kiadó: Fodor Pál, MTA BTK főigazgató

Nyomdai előkészítés:

MTA BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs témacsoport

Vezető: Kovács Éva

Tördelőszerkesztő: Horváth Imre

A fedél és a tipográfia Benkő Anna munkája

Nyomdai munkák: Argumentum Kiadó és Nyomda Kft.

F. v.: Láng András

Terjeszti a Magyar Posta

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1089 Budapest, Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, a kézbesítőknél; e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu; faxon 303-3440. További információ: 80/444-444. Példányonként megvásárolható az *Írók Boltjában* (1061 Budapest, Andrásy út 45.), az MTA BTK Történettudományi Intézetében (1014 Budapest, Úri u. 53. I/57.), az MTA BTK Penna Bölcsész Könyvesboltjában (1053 Budapest, Magyar u. 40.), a folyóirat korábbi számai beszerezhetőek az Argumentum Kiadónál (1085 Budapest, Mária u. 46., tel.: 485-1040, fax: 485-1041). Külföldön terjeszti a *Batthyány Kultur-Press* Kft. (H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6., tel./fax: 201-8891).

Előfizetési díj 2016-ra: 5200 Ft

Egy szám ára: 1300 Ft

Ára: 1300 Ft
Előfizetés egy évre: 5200 Ft

A Helikon folyóirat 2016. évfolyamának megjelentetését
a Nemzeti Kulturális Alap
és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

